

original scientific article
received: 2014-06-14

UDC 327.55(497.1)

JUGOSLAVIJA I NESVRSTANOST: PRILOG PREVAZILAŽENJU PREDRASUDA I STEREOTIPA

Dragan BOGETIĆ

Institut za savremenu istoriju, Trg Nikole Pašića 11, 11000 Beograd, Srbija
e-mail: dbogetic@gmail.com

IZVLEČEK

V članku sta na podlagi dostopnega arhivskega gradiva in relevantne literature osvetljena oblikovanje jugoslovan-ske neuvrščene politike in prispevek Jugoslavije h kasnejšemu nastanku široke asociacije držav, ki so se opredelile za to mednarodno strategijo. Pri tem so poudarjene razvojne značilnosti neuvrščenosti, sprva kot svojevrstne politične doktrine in zunanje-politične usmeritve posameznih držav ter zatem kot mednarodnega gibanja, ki se je postopoma utrjevalo kot alternativa v blokovsko razdeljenem svetu. Posebna pozornost je namenjena ugotavljanju ključnih datumov in dogodkov, ki so zaznamovali kasnejši položaj Jugoslavije v mednarodnih odnosih, in ključnim dogodkom, ki so vplivali na nenehne vzpone in padce v skupnem delovanju članic gibanja neuvrščenih.

Ključne besede: Jugoslavija, ZDA, Sovjetska zveza, neuvrščenost, Josip Broz Tito, hladna vojna

LA JUGOSLAVIA E IL NON ALLINEAMENTO: CONTRIBUTO AL SUPERAMENTO DEI PREGIUDIZI E DEGLI STEREOTIPI

SINTESI

Sulla base del materiale d'archivio e di una significativa letteratura resasi disponibile, l'articolo evidenzia la nascita della politica jugoslava del non allineamento e il contributo della Jugoslavia alla successiva formazione di un vasto consesso di Paesi che optarono per questo tipo di strategia internazionale. Si evidenziano le linee di sviluppo del movimento dei non allineati, inizialmente come specifica dottrina politica e come indirizzo di politica estera di singoli Paesi e, successivamente, come movimento internazionale che progressivamente si venne affermando come alternativa ad un mondo diviso in blocchi. Particolare attenzione viene data all'individuazione di date e di fatti salienti che segnarono l'evolversi della posizione jugoslava nelle relazioni internazionali, nonché agli eventi chiave che influenzarono le continue oscillazioni dell'azione congiunta dei membri del movimento dei Paesi non allineati.

Parole chiave: Jugoslavia, Stati Uniti d'America, Unione Sovietica, non allineamento, Josip Broz Tito, guerra fredda

Pre nekoliko godina, u Beogradu je obeležena 50-godišnjica Prve konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja. To je ujedno bila dobra prilika da se uverimo do koje mere je ova materija nedovoljno poznata domaćoj javnosti, pa i političarima, i u kojoj meri ona i dalje robuje određenim predrasudama i stereotipima. Prosto je bilo frapantno to, što većina visoko pozicioniranih domaćih i stranih zvaničnika, koji su se aktivno uključili u obeležavanje pomenutog jubileja u Beogradu, zapravo uopšte nije ni znala koji je pravi povod tog okupljanja u velelepnoj zgradi nekadašnje Savezne skupštine. Sama po sebi, nametnula su se brojna pitanja. Pored ostaloga: *šta mi zapravo uopšte znamo o jugoslovenskoj nesvrstanoj, u čemu je njen značaj; koliko je korist, a koliko je eventualnu štetu od te politike imala zemlja u kojoj smo nekada živeli; kada je tačno unutar jugoslovenskog rukovodstva počela da sazreva ideja o neophodnosti uspostavljanja tesne saradnje i neke vrste savezništva sa zemljama Trećeg sveta i ko je bio njen pravi autor; ko su bili glavni inicijatori, a ko protivnici te politike; da li je ta politika zapravo bila željena ili, pak, iznuđena; koliko je bilo teško podstaći na saradnju katkad nevoljne vanblokove partnere i, na kraju: zašto se Jugoslavija udaljila od Evrope i vezala za njoj daleke i strane civilizacije.*

Čini se da je, posle perioda nekritičke glorifikacije, a potom i euforične satanizacije politike nesvrstanoj, konačno došlo vreme da se na osnovu relevantne arhivske građe i pouzdane dokumentacione podloge daju pravi odgovori na sva ova pitanja. Nažalost evidentno malobrojna ekipa istoričara sa prostora nekadašnje Jugoslavije, koja se prihvatila ovog posla, ne može u celini ispuniti ovakav zadatak. Pa, ipak, rasvetljavanje pojedinih aspekata ove materije ne predstavlja nekakvu nemoguću misiju i potencijalno može podstaći i nove snage da doprinesu popunjavanju ovih „belih rupa“ naše zajedničke istoriografije. U tom smislu, s obzirom da sam ceo svoj radni vek posvetio ovoj problematici, ja ću pokušati da ukažem na neke od determinanti jugoslovenske politike nesvrstanoj i neke nedoumice, odnosno kontroverze, vezane za njihove sadržajne odrednice. Tu pre svega mislim na širu teorijsku konfuziju u interpretaciji politike nesvrstanoj, proizašlu iz odsustva elementarne distinkcije triju pojava oblika te politike, dakle prvobitnog ispoljavanja nesvrstanoj isključivo kao doktrine, potom kao individualne spoljopolitičke orijentacije pojedinih država, i na kraju, širokog međunarodnog pokreta.

Gledano iz današnje perspektive, čini se da je najveći gubitnik okončanja Hladnog rata bila, upravo Jugoslavija – zemlja koja se najviše zalagala za svet oslobođen blokove konfrontacije i hladnoratovskih tenzija. Da li to nazvati nasiljem istorije ili njenom neumoljivošću, ali rušenjem Berlinskog zida, u neku ruku, su srušeni i temelji na kojima je počivala socijalistička Jugoslavija. Celokupna njena diplomatska istorija bila je u znaku neprekidnog spoljopolitičkog lutanja i laviranja izme-

đu Istoka i Zapada: ideologija joj nije dozvoljavala da se priključi Zapadu, a milijarde dolara i zapadne ekonomske koncesije nisu joj dozvoljavale da se priključi Istoku. Izlaz iz ovakvog zamršenog kolopleta našla je u nečemu što nije ni Istok ni Zapad – u nesvrstanoj.

Predistoriju oblikovanja ovakve doktrine i spoljopolitičke orijentacije treba tražiti u složenoj međunarodnoj poziciji Jugoslavije u vreme sukoba sa Sovjetskim Savezom i zemljama Kominforma 1948. Bez obzira na i danas aktuelnu dilemu: da li je to famozno istorijsko *Ne Staljinu* izrečeno, jer je Tito bio svestan da bi u slučaju da kaže *Da*, to morao platiti političkom karijerom, a možda i životom ili se tu stvarno radilo o nacionalnom interesu i ponosu – kako god – Jugoslavija je postala prvi disident u komunističkom bloku, što joj je kasnije otvorilo vrata za ulazak u visoko svetsko društvo i omogućilo da u međunarodnim odnosima igra daleko značajniju ulogu nego što je to bilo realno s obzirom na veličinu njene teritorije i njenu stvarnu ekonomsku i političku moć.

Iako je 1948, nesumnjivo, bila prelomna godina u posleratnoj spoljopolitičkoj istoriji Jugoslavije, postavlja se pitanje: *kada je tačno unutar jugoslovenskog rukovodstva počela da sazreva ideja o neophodnosti uspostavljanja tesne saradnje sa zemljama Trećeg sveta i ko je bio njen pravi autor.*

Na osnovu relevantne arhivske građe, dolazimo do odgovora da je idejni arhitekta i prvi protagonista koncepta otvaranja prema Trećem svetu bio prvi jugoslovenski ambasador u Indiji – Josip Đerđa, a ne Josip Broz, kako se to najčešće misli. Samim tim, može se reći da je ova ideja začeta još tokom 1950. i 1951, dakle, u vreme kada je Đerđa slao brojne dopise iz Nju Delhija svojoj vladi i sugerisao joj, da razmotri mogućnost tesne saradnje sa rukovodstvom Indije i Burme (dakle sa zemljama koje su u to vreme već vodile nesvrstanu politiku), ali i saradnje sa što širim krugom novooslobođenih zemalja sa tog prostora. Naravno, ova Đerdina inicijativa, u datom trenutku (kada je Jugoslavija primala obimnu ekonomsku i vojnu pomoć Zapada) nije našla plodno tlo u Beogradu. Đerđa je posle nepune dve godine povučen iz Indije. To ga nije sprečilo da i dalje u svakoj prilici pokreće diskusiju o kompatibilnosti jugoslovenske evrocentrične politike sa strategijom otvaranja prema azijskom prostoru (Bekić, 1988; Bogetić, 1990; Petković, 1995; Selinić, 2008; Čavoški, 2009; Petrović, 2010).

Iako se iz Titove i Kardeljeve reakcije moglo zaključiti, da su oni generalno imali negativan stav po pitanju Đerdine inicijative, kasnije se pokazalo da je ta inicijativa, ipak, postigla željeni efekat. To se najbolje može videti iz Kardeljevih prvih uputstava novom jugoslovenskom ambasadoru u Indiji, Joži Vilfanu, početkom 1952, pred njegov odlazak u Nju Delhi. Ta uputstva – u kojima se insistira na ispitivanju uslova za uspostavljanje što prisnije saradnje sa zemljama Trećeg sveta – predstavlja ju nagoveštaj velikog zaokreta u spoljnoj politici Jugo-

slavije.¹ Doduše, sa tim zaokretom se nije smelo žuriti, jer, to je bilo vreme kada ekonomska, finansijska i vojna pomoć Zapada Jugoslaviji dostiže svoju najvišu tačku. Takav trend lako bi mogao biti zaustavljen ukoliko bi zapadni darodavci negativno procenili jugoslovensku azijsku politiku.² S druge strane, Nehru nije pokazivao nekakvo posebno oduševljenje za uspostavljanjem prinih odnosa sa Jugoslavijom u vreme kada je ona bila u oštroj sukobu sa Sovjetskim Savezom i zemljama Informbiroa. Saradnja sa sovjetskim neprijateljem mogla je ugroziti Nehruovu politiku striktno ekvidistance prema blokovima i dovesti do pogoršanja odnosa sa zvaničnom Moskvom (Bogetić, 2008).³

Međutim, prve inicijative u pravcu normalizacije jugoslovensko-sovjetskih odnosa posle Staljinove smrti i istovremeno naglo pogoršanje odnosa Jugoslavije sa Zapadom povodom dramatične eskalacije Tršćanske krize – preklapaju se sa krupnim zaokretom u jugoslovenskoj spoljnoj politici i njenim postepenim otvaranjem prema zemljama Trećeg sveta (Bogetić, 2000). Rezultat ovako izmenjene političke atmosfere bilo je i prvo Titovo preokookeansko putovanje brodom *Galeb* i poseta Indiji i Burmi, krajem 1954. i početkom 1955. Ovo putovanje, svakako je predstavljalo prelomni događaj u procesu oblikovanja nove jugoslovenske međunarodne strategije, ali i prelomni događaj u procesu institucionalizacije saradnje vanblokovskih država, odnosno, formiranja pokreta nesvrstanošći (Mates, 1976).

Prvi lični kontakti Tita i Nehrua, a potom, po povratku sa puta, susret Tita i Namera, omogućili su bolje međusobno upoznavanje, pa i zbližavanje trojice glavnih protagonista nesvrstane politike. Zahvaljujući tim kontaktima, odmah posle ovog Titovog putovanja, dolazi do njihovih učestalih susreta i postepenog usklađivanja stavova o ključnim međunarodnim pitanjima (Stojković, 1983).

Tito je u Indiji po prvi put otkrio velike prednosti vođenja jedne samostalne vanblokovske politike, kakva u Evropi, podeljenoj bez ostatka na blokove, nikada do tada nije viđena. Za Tita je ovakva politička opcija predstavljala svojevršno otkriće čijoj opojnosti nije mogao odoliti. Do tog momenta Jugoslavija je permanentno bila u orbiti jednog od dvaju suprotstavljenih blokova. I u jednom, i u drugom društvu, Tito je bio izložen oštrim političkim pritiscima i sada je konačno otkrio jednostavnu formulu kojom bi njegov problem mogao biti definitivno rešen. Ta formula koju je Nehru već odavno isprobao u praksi i uverio se u njenu delotvornost, sada će, po prvi put, uz Titovu asistenciju, biti izvezena i u Evropu. Što se samog Nehru-a tiče, ne može se reći da

je i on, u razgovoru sa Titom, obogatio svoja saznanja ovako spektakularnim i značajnim empirijskim sadržajem. Međutim, s obzirom da je Tito bio prvi predsednik jedne evropske države koji je posetio Indiju od njenog sticanja nacionalne nezavisnosti – Nehruu se ukazala prilika da iz prve ruke čuje puno značajnih detalja u vezi političke situacije u Evropi koji mu do tada nisu bili poznati. Pored toga, to je bila prilika i da bolje upozna politiku jedne evropske države koja je prošla sličan put u borbi za nacionalnu nezavisnost kao i Indija i koja je imala slične interese i aspiracije u međunarodnoj zajednici kao Indija. Upravo ta svest o identitetu iskustava i težnji Jugoslavije i Indije u međunarodnim odnosima, upućivale ove dve zemlje ubuduće na tesnu saradnju (Bogetić, 2001, 65–73; Dimić, 2004, 27–55).

Kao prelomni događaj u sklopu institucionalizacije saradnje vanblokovskih država, pored pomenute Titove posete Indiji i Burmi, često se navodi i sastanak Tita, Nehrua i Namera, na Brionima, jula 1956. Da li je taj trojni sastanak, stvarno, bio toliko značajan, teško je proceniti, jer se ne može doći do kompletnog zapisnika o ovim razgovorima. Ali, ono što je evidentno, to je da je ovo bio prvi multilateralni sastanak nesvrstanih zemalja, na kome je, u formi zajedničkog kominikea, usvojen prvi multilateralni dokument tih zemalja.⁴

Pošto se o pozitivnoj strani ovog sastanka već dosta govorilo i pisalo, treba ukazati i na dva momenta koja su bacila negativno svetlo na ovaj sastanak.

Sudeći po dostupnim zabeleškama o razgovorima jugoslovenskih i egipatskih diplomata posle Brionskog sastanka, može se zaključiti da su Tito i Naser bili poprilično ogorčeni što je Nehru insistirao na skraćivanju i prepravci teksta Zajedničkog saopštenja koji su oni prethodno sačinili i nastojao da se ublaže sve formulacije u kojima je osuđivana politika velikih sila. Na kraju sastanka Nehru se suprotstavio ideji Tita i Namera da se zajednički kominike sačini u formi posebne (Brionske) deklaracije. To svoje odbijanje, Nehru je lakonski obrazložio činjenicom da je svet prosto preplavljen – kako je rekao – »inflacijom deklaracija«. Očigledno je bilo, da je Nehru na sve načine, pokušavao da umanjí značaj Brionskog sastanka, zabrinut zbog spekulacija u međunarodnoj javnosti, da trojica državnika na Brionima nameravaju da formiraju »treći blok« ili »treću silu«, kako se to tada nazivalo.⁵

Ono što je, pak, iritiralo Tita i Nehrua je, što je Naser, odmah po povratku u Egipat doneo odluku o nacionalizaciji Sueckog kanala, a da ih o tome prethodno tokom razgovora nije uopšte obavestio.⁶ Nastupila je dramatična eskalacija Suecke krize i rat, a Tito i Nehru

1 AJ, KPR, I-5-b, Indija, 4–5.

2 DAMSPS, PA, 1952, f-35, 410 760, Zabeleška o razgovorima Maršala Tita sa delegacijom Socijalističke partije Indije, 29. maj 1952.

3 DAMSPS, str. pov., 1957, f-1, 395, Odnosi FNRJ sa Indijom.

4 AJ, KPR, I-3-c, Brionski sastanak Tito–Nehru–Naser 18. i 19. jula 1956.

5 DAMSPS, str. pov., 1957, f-1, 156.

6 DAMSPS, PA, 1957, Indija, f-33, 412 192, Zabeleška o razgovoru Državnog sekretara druga Koče Popovića s indijskim ambasadorom Dayal-om, 27. jul 1956.

(pošto su samo nekoliko dana ranije vodili razgovore sa Naserom na Brionima), na Zapadu su bili osumnjičeni da su nagovorili Nasera na ovaj neočekivani i opasni potez.⁷

Međutim, stvari su se dodatno iskomplikovale po Jugoslaviju tokom 1957. i 1958, kada dolazi do novog jugoslovensko-sovjetskog sukoba, koji je u mnogočemu podsećao na onaj raniji, sa Staljinom, 1948. Do tog sukoba je došlo zbog upornog jugoslovenskog odbijanja da se uključi u socijalistički lager i zbog usvajanja Programa SKJ koji je propagirao politiku koja je u velikoj meri bila u koliziji sa onom koju su sprovodili zvaničnici iz Moskve. Ovaj sukob, negativno je uticao na odnose Jugoslavije sa mnogim zemaljama Trećeg sveta, pa delimično i na odnose sa Egiptom i Indijom – s obzirom na veliku zavistnost tih zemalja od ekonomske pomoći Sovjetskog Saveza i njihove nespremnosti da se zbog Jugoslavije zamere svom darodavcu (Bogetić, 2008, 49–65).

Da bi neutralisao taj negativan trend u odnosima sa potencijalnim budućim saveznicima, Tito je, krajem 1958. i početkom 1959, krenuo na svoju drugu maratonsku prekookeanasku turneju u zemlje Azija i Afrike. Posetio je čak sedam vanblokorskih zemalja: Burmu, Indiju, Indoneziju, UAR, Sudan, Etiopiju i Cejlon. Izbegavajući otvoren napad na sovjetsko rukovodstvo, Tito je uspeo da svojim domaćinima pojasni osnovne smernice jugoslovenske politike i na primeru Jugoslavije pokaže koliko je opasno tesno se vezivati za neku od supersila.⁸ Što se, pak, tiče Titovog nastojanja da ubedi svoje sagovornike u svrsishodnost formiranja pokreta koji bi se suprotstavio i parirao hegemonizmu tih sila, tu je efekat Titovog nastupa bio daleko manji. On se morao zadovoljiti činjenicom, da je kroz lične kontakte sa liderima zemalja koje je posetio, stvorio vrlo solidnu platformu za prisne bilateralne odnose, što samo po sebi niukom slučaju nije bilo za potcenjivanje.⁹

Svoju diplomatsku ofanzivu u pravcu institucionalizacije saradnje vanblokorskih zemalja, Tito je nastavio, u samoj svetskoj organizaciji, predvodeći jugoslovensku delegaciju na XV jubilarom zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Na ovom zasjedanju Generalne skupštine UN, po prvi put kao kompaktna i jedinstvena grupa nastupa pet nesvrstanih zemalja: Indija, Indonezija, Egipt, Gana i Jugoslavija. Zajednički predlog rezolucije ovih zemalja, u kome se insistira na hitnom direktnom susretu lidera dveju supersila u cilju razrešenja aktuelne svetske krize – dakle, taj predlog, bio je rezultat brojnih sastanaka Tita, Nehrua, Nasera, Sukarna i Nkrumaha u sedištu UN i usaglašavanja njihovih stavova o ključnim međunarodnim pitanjima.¹⁰

Ovakav metod rada u svetskoj organizaciji nametnuće se ubrzo kao opšteprihvatljiv model zajedničkog i organizovanog nastupa u široj sferi međunarodnih odnosa (Bogetić, 2006).

Doduše, pomenuta rezolucija, popularno nazvana »Inicijativa petorice«, nije usvojena, zbog protivljenja Hruščova i Ajzenhauera. Međutim, odlučnost kreatora te rezolucije da istraju u svojim zahtevima koje su već pokrenuli u UN, rezultirala je održavanjem prvog samita vanblokorskih zemalja, naredne godine, u Beogradu.

Pa, ipak, put od uobličavanja Titove ideje o neophodnosti formiranja pokreta nesvrstanošći do njenog punog realizovanja u praksi, bio je popločan mnogim preprekama. Da bi ostvario ovu svoju ideju, Tito je u određenim trenucima morao ulaziti u sukobe sa najuticajnijim liderima Azije i Afrike. Gledajući snimke susreta Tita sa brojnim afro-azijskim državniciima i čitajući dnevnu štampu, jugoslovenska javnost je sticala utisak o idiličnim odnosima Josipa Broza i njegovih potencijalnih saveznika iz trećeg sveta. Međutim, u praksi su stvari često izgledale dosta drugačije. Još u vreme pripreme i održavanja Samita u Beogradu, Titovoj ideji formiranja pokreta nesvrstanošći, otvoreno se suprotstavljao Nehru, a u blažoj formi i sam Naser (Bogetić, Dimić, 2013). Naime, Nehru je bio vođa jedne regionalne sile, koja je obuhvatala ogroman prostor, a po broju stanovnika bila druga u svetu; države koja je uživala ogroman ugled ne samo u Aziji i Africi, nego i među ključnim silama Zapada i Istoka. Stoga se on nije osećao ugroženim od velikih sila i nije osećao potrebu za uključivanjem u pokret afro-azijskih država radi suzbijanja njihovog političkog delovanja. Smatrao je da novooslobođene države, same po sebi, zbog svoje ekonomske zaostalosti, a političke nestabilnosti, ne mogu ostvariti neki veći stepen organizovanog zajedničkog nastupa u međunarodnoj zajednici. Okosnicu Nehruove spoljopolitičke koncepcije činila je strategija održavanja striktno ekvidistance prema blokovima. Uključivanje Indije u nekakav pokret vanblokorskih zemalja neminovno bi dovelo u pitanje ovakvu strategiju i ovakvu politiku.¹¹ Egipatski predsednik Naser, rukovodio se drugačijim političkim postulatima, ali se njihovo ishodište, kada je reč o stvaranju pokreta vanblokorskih država, svodilo na takoreći isto: vetan, negativan stav. Naime, u vreme, neposredno uoči održavanja Beogradske konferencije, Naser je bio jedan od najglasanijih zagovornika koncepta »arapskog ujedinjenja« i »arapskog nacionalizma«. Naser je sebe video u ulozi superiornog ujedinitelja velikog dela teritorija u Africi i Aziji na kojima živi arapski svet. Ideja o formiranju jednog širokog pokreta vanblokorskih država nije u

7 DAMSPS, PA, 1957, Indija, f-33, 412 524; DAMSPS, PA, 1956, Engleska, f-20, 415 926.5

8 AJ, KPR, I-2/11, Kratak pregled razgovora koji su vođeni u toku poseta zemljama Azije i Afrike.

9 AJ, KPR, I-2/11, Izveštaj o putu Predsednika Republike i jugoslovenske delegacije u prijateljske zemlje Azije i Afrike podnet na Sjednici Saveznog izvršnog vijeća 17. marta 1959. godine, stenografske beleške.

10 AJ, KPR, I-2/12, Izveštaj na Sednici Saveznog izvršnog veća, Beograd, 13. oktobra 1960.

11 DAMSPS, str. pov., 1958, f-3, 292, Spoljna politika Indije; DAMSPS, str. pov., f-4, 347, 360, Položaj Indije u svetu, Indija.

potpunosti bila kompatibilna sa Naserovim konceptom »panarapske solidarnosti«.¹²

U tom smislu, suprotno preovladavajućem stavu u domaćoj i stranoj literaturi, pa i mišljenju šire javnosti, Beogradska konferencija nije bila osnivačka konferencija pokreta nesvrstanosti, formalno posmatrano, u Beogradu nije formiran taj pokret. Pored već pomenutih razloga kojima su se pri tome rukovodili najuticajniji afro-azijski državni, treba imati u vidu i sledeći momenat. Naime, s obzirom da su u to vreme pojedine afro-azijske države od velikih sila primale obimnu ekonomsku, finansijsku i vojnu pomoć, njihovi lideri su ispoljavali bojazan da bi u slučaju da dođe do formiranja novog, trećeg bloka, taj blok potencijalno mogao ući u direktnu konfrontaciju sa postojećim blokovima, što bi njegovim članicama moglo ozbiljno iskomplikovati odnose i sa Istokom i sa Zapadom (Bogetić, Dimić, 2013).

Međutim, raspoloženje nesvrstanih zemalja po pitanju svrsishodnosti formiranja zajedničke asocijacije ubrzo se promenilo. Uporedo sa inteziviranjem procesa dekolonizacije i uporedo sa naglim povećanjem broja država koje su se opredelile za nesvrstanu politiku, dolazi do njihovog prerastanja u moćnu glasačku mašineriju u Ujedinjenim nacijama. To je samo po sebi aktualizovalo potrebu njihovog organizovanog i kontinuiranog zajedničkog delovanja, kako u samoj svetskoj organizaciji, tako i u široj sferi međunarodnih odnosa. Dilema o svrsishodnosti formiranja pokreta nesvrstanosti razrešena je već tokom narednog samita vanblokovskih država u Kairu, oktobra 1964. Međutim, tokom samita u Kairu, javlja se jedan drugi problem, bez čijeg razrešenja nije bilo moguće ići dalje. Dolazi do sve oštrijeg sporenja pojedinih učesnika konferencije oko pitanja: koje države bi konkretno trebale da čine članstvo u tom pokretu. Samit u Kairu, morao je razrešiti dilemu: da li prihvatiti Titov koncept univerzalizma ili Sukarnov koncept regionalizma; da li ići na okupljanje svih vanblokovskih država, nezavisno od njihovog geografskog određenja ili formirati jedan regionalni pokret isključivo od država koje su pripadale afro-azijskom prostoru (pokreta u kome, naravno, Jugoslavija kao evropska država ne bi imala šta da traži)¹³ (Blagojević, 1974; Bogetić, 1981).

Izostanak konsensusa u Kairu – doveo je do višegodišnjeg odlaganja narednog samita nesvrstanih i njihovog organizovanog delovanja u međunarodnim odnosima. Nastupilo je razdoblje često označavano kao »kriza kontinuiteta« ili, preciznije – »kriza nesvrstanosti«. Naime, odmah posle Samita u Kairu, na inicijativu indonežanskog predsednika Sukarna, otpočinju pripreme za održavanje Konferencije afro-azijske solidarnosti (popu-

larno nazvane »Drugi Bandung«, kako bi se istakao njen kontinuitet sa prvom regionalnom konferencijom ovih država u indonežanskom gradu Bandungu, aprila 1955. godine). Ta regionalna konferencija trebala se održati u Alžiru sredinom 1965. Međutim, ona je prvo odložena, a potom i definitivno otkazana zbog državnog udara u Alžiru 1965. i uklanjanja sa vlasti alžirskog predsednika Ben Bele. Ubrzo posle toga slična sudbina je snašla i samog Sukarna (Redžepagić, 1968; Tadić, 1968). Međutim, neslavna sudbina dvojice glavnih protagonista koncepta regionalizma nije bila glavni razlog što je taj koncept kasnije odbačen. Ono što je odbijalo njegove potencijalne sledbenike, bila je činjenica da bi u takvom pokretu glavnu reč i ključnu ulogu, svakako, imala Kina. Novooslobođene države, koje su uz toliko žrtava stekle svoju slobodu i nacionalnu nezavisnost, nisu bile spremne da sada samo jednog gospodara zamene drugim. Daleko privlačnijom im se činila alternativna ideja, okupljanja u jednu široku asocijaciju, lišenu hijerarhijskih odnosa i novih centara moći.

Pa, ipak, proces institucionalizacije saradnje nesvrstanih zemalja bio je još uvek daleka fikcija. Očigledno je bilo da jugoslovenski zvaničnici još uvek nisu uspeali da ubede svoje potencijalne saveznike u svrsishodnost formiranja jednog širokog međunarodnog pokreta koji bi okupljao sve vanblokove države. Stvari su se dodatno iskomplikovale po tom pitanju u vreme opasnog zaoštavanja u međunarodnim odnosima posle Vijetnamskog, a potom arapsko-izraelskog rata. Ta dva rata su predstavljala težak ispit za glavne protagoniste nesvrstane politike, koji oni nisu uspeali da polože. Doduše, ne može se reći da Tito nije delovao u sasvim suprotnom pravcu.

Naime, odmah posle prvih napada američkih snaga na Severni Vijetnam i izbijanja Vijetnamskog rata (marta 1965), jugoslovensko rukovodstvo je pokušalo da aktivira nesvrstane zemlje da se nametnu kao posrednici između zaraćenih strana i inicijatori kompromisnog rešenja koje bi omogućilo hitno okončanje rata. Tim povodom, u Beogradu je, marta 1965, održan sastanak 15 nesvrstanih zemalja na kome je usvojen poseban Apel u kome su navedene konkretne mere koje bi vodile razrešenju vijetnamske krize. Taj apel, ne samo što nije ostvario svoj cilj, nego je, samo, izazvao bujicu nezadovoljstva i ogorčenje obeju zaraćenih strana. Iako Jugoslavija nije bili jedini potpisnik ovog dokumenta, svo to ogorčenje je nekako kanalisano upravo ka njoj (kao domaćinu skupa), što joj je kasnije praktično vezalo ruke u sklopu nastojanja za razrešavanjem ove krize.¹⁴

Napori u pravcu institucionalizacije saradnje vanblokovskih država posebno su dovedeni u pitanje

12 DAMSPS, str. pov., 1958, f-4, 360, Ujedinjena Arapska Republika; DAMSPS, str. pov., 1960, f-2, 50, Međuarapski odnosi i politika Jugoslavije; DAMSPS, str. pov., 1960, str. pov, f-2, 71, Ujedinjena Arapska Republika.

13 AJ, KPR, I-4-a, Informacija o stavovima učesnika Kairske konferencije nesvrstanih zemalja prema inicijativi za održavanjem nove konferencije na vrhu nesvrstanih zemalja; AJ, KPR, I-4-a, Državni sekretarijat za inostrane poslove, Prilog razmatranju koncepcije i sadržaja nove konferencije nesvrstanih.

14 DAMSPS, str. pov., 1965, f-1, 52, Najnoviji razvoj događaja u vezi sa Vijetnamom; DAMSPS, str. pov., 1966, f-1, 13, Izvod iz Zapisnika sa sastanka Kolegija DSIP, održanog 21. februara 1966.

posle katastrofalnog poraza u ratu sa Izraelom, juna 1967. godine, ključnog Titovog potencijalnog saveznika iz redova arapskog sveta – Egipta (Bogetić, Životić, 2010). To se najbolje moglo videti tokom razgovora jugoslovenskog ministra inostranih poslova Koče Popovića sa Naserom, juna 1967, neposredno posle poraza Egipta od Izraela. Tom prilikom, Naser je otvoreno iskazao svoje razočaranje politikom nesvrstavanja, zbog koje je, po njemu, Egipat postao žrtva izraelske agresije. Smatrao je, da se ovo ne bi desilo, da je Egipat prethodno zaključio vojni savez sa SSSR-om, jer Izrael u tom slučaju ne bi mogao da računa na ovoliku američku vojnu i političku podršku.¹⁵

U ovom duhu, već naredne nedelje, u razgovoru sa Podgornim Naser je predložio vojni savez Moskvi i ponudio joj kao vojnu bazu – svoju luku Aleksandriju. Sovjeti nisu prihvatili prvi deo ponude, jer su strahovali da bi, preko vojnog saveza, Naser mogao da ih uvuče u rat sa Amerikom. Ali, što se baze u Aleksandriji tiče, to je, naravno, s oduševljenjem podržano.¹⁶ Time je Egipat prekršio osnovni kriterij za učestvovanje na samitima nesvrstanih – da ne sme imati strane vojne baze na svojoj teritoriji. Pošto je Tito znao da bez Egipta – nema pokreta nesvrstanošću, potrudio se na pripremnim sastancima nesvrstanih za naredni samit, da se ovi kriteriji redefinišu i ublaže. Zahvaljujući tim korekcijama, Egiptu je omogućeno da prisustvuje narednom samitu u Lusaki. Ali, rezervisan Naserov stav prema politici nesvrstanošću uticao je na njegovu odluku, da lično ne prisustvuje tom samitu. Koliki je bio Naserov uticaj u arapskom svetu moglo se videti i po tome što na Samitu u Lusaki, sa izuzetkom Sudana, nisu prisustvovali šefovi država i vlada arapskih zemalja (ni jedan lider neke arapske zemlje nije bio prisutan).¹⁷

Pa, ipak, nezavisno od ovih negativnih trendova, krajem 60-tih i početkom 70-tih, konačno su završena neprekidna spoljnopolićka lutanja Jugoslavije i njeno neprekidno traganje za optimalnom strategijom međunarodne politike. U tom smislu, 1970. i 1971. su godine kojima počinje razdoblje kada će klatno jugoslovenske nesvrstane politike konačno zauzeti svoj ravnotežni položaj, u kome će se praktično zadržati sve do raspada jugoslovenske države, početkom 90-tih godina. Tokom te dve decenije Jugoslavija je zauzela izbalansiran stav prema blokovima i striktno se pridržavala, do tada mrskog načela ekvidistance. Ovakvom obrtu doprinela su dva važna međunarodna događaja: vojna intervencija pet zemalja članica Varšavskog pakta, u Čehoslovačkoj, avgusta 1968. i pomenuti samit u Lusaki, septembra 1970.

Vojna intervencija u Čehoslovačkoj je delovala vrlo poučno na jugoslovensko rukovodstvo da definitivno odustane od svoje dotadašnje krajnje neizbalansirane nesvrstane politike u korist Sovjetskog Saveza, a protiv Sjedinjenih Država. Naime, do tada je jugoslovenska nesvrstanost, doduše, podrazumevala neuključivanje u blokove, ali se istovremeno svodila na bezrezervnu podršku bloku prosovjetskih država (praktično svi stavovi Jugoslavije o ključnim međunarodnim pitanjima bili su ili vrlo slični ili potpuno identični kao i stavovi Sovjetskog Saveza). Stoga je, u vreme intervencije u Čehoslovačkoj, jedino Jugoslavija, i na Istoku, i na Zapadu, tretirana kao nekakva svojevrsna »siva zona« u Evropi, za koju se više nije tačno znalo da li pripada »familiji prosovjetskih, socijalističkih, država« ili ne. Ovakva politika dovela je Jugoslaviju u poziciju da sada ozbiljno strahuje od potencijalne opasnosti od reprize čeških događaja na beogradski ulicama (Bogetić, 2008, 315–370).

Drugi događaj koji je omogućio vođenje ovakve izbalansirane politike prema blokovima, bio je, ranije pomenuti, Samit nesvrstanih u Lusaki. Tim skupom prevaziđena je kriza kontinuiteta i stvoreni su uslovi za formiranje prvih stalnih tela, koja su omogućila organizovano i kontinuirano zajedničko delovanje nesvrstanih zemalja. Time je konačno ostvarena dugogodišnja Titova ideja o neophodnosti formiranja pokreta nesvrstanošću. Na samitu u Lusaki, septembra 1970, nesvrstanost je dobila svoju konačnu fizionomiju, ili bolje rečeno, prerasla u pravi međunarodni pokret. Nerazumevanje ove činjenice u domaćoj i stranoj literaturi dovodi do toga da se preuveličava značaj beogradske konferencije, a Samit u Lusaki ostaje nedovoljno objašnjen i u senci ovog događaja. Beogradska konferencija jeste veoma značajna jer je prvi put okupila veliki broj nesvrstanih zemalja, ali tek u Lusaki nesvrstanost dobija sve atribute jednog međunarodnog pokreta.¹⁸

S obzirom da su na Konferenciji u Lusaki stvoreni uslovi za kontinuirano delovanje nesvrstanih zemalja, dolazi do unošenja određenih korekcija u vezi rednih oznaka samita nesvrstanih. U tom smislu, može se reći, da je Konferencija u Lusaki ujedno bila i prva konferencija nesvrstanih koja je i zvanično dobila naziv na osnovu svog rednog broja – »Treća konferencija šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja«, a Beogradska i Kairska konferencija su tako, naknadno označene – »Prvom« i »Drugom« (one te oznake ranije nisu mogle imati, jer su organizovane nezavisno jedna od druge i na njima nisu donošene odluke o budućim okupljanjima nesvrstanih zemalja).

15 AJ, KPR, I-3–2/35–3, Razgovor jugoslovenskog ministra inostranih poslova Koče Popovića i predsednika UAR Gamal Abdela Nasera, 12. jun 1967.

16 AJ, KPR, I-3-a, SSSR, Zabeleška o razgovoru Predsednika Republike sa predsednikom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR N. V. Podgornim održanim 20. juna 1967. na Brionima.

17 AJ, KPR, II-3-a-1, Izlaganje Predsednika Tita na sednici Predsedništva SKJ u Zagrebu, septembra 1970. o Konferenciji nesvrstanih zemalja u Lusaki; Skupovi nesvrstanih zemalja, Beograd 1974, 111–112, 139–145.

18 AJ, KPR, I-4-a, Konferencija šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Lusaki.

Inače, pada u oči, da na Samitu u Lusaki, Tito po prvi put koristi izraz »nesvrstanost«. Naime, za razliku od svih ostalih zvaničnika iz nesvrstanih zemalja, jedino je Tito uporno sve do Lusake strogo izbegavao da pomene reč "nesvrstanost" ili "nesvrstana zemlja" u svojim govorima i javnim nastupima. Isključivo je koristio izraze: "neangažovanost" "neangažovane zemlje", "nevezane zemlje" i "vanblokove zemlje." To nije bilo slučajno. Pojmovno određenje reči "nesvrstanost" se svodilo na podjednako nepristupanje bilo kojoj od suprotstavljenih strana, dakle u konkretnom slučaju, na politiku podjednake distance prema oba bloka, što očigledno Titu, kao lideru jedne socijalističke zemlje, nije odgovaralo. Načelo ekvidistance je Titu bilo mrsko, jer je njegova primena u praksi išla u prilog sovjetskih optužbi da je spoljno-politička orijentacija Jugoslavije suprotna marksističkoj teoriji međunarodnih odnosa i lišena klasne komponente, s obzirom da u potpunosti izjednačava i istovremeno osuđuje i "imperijalističku" politiku kapitalističkih država i "miroljubivu" politiku država komunističke orijentacije. Pažljivom analizom Titovih govora pre i posle Beogradske konferencije, može se uočiti njegova puna doslednost po ovom pitanju. Termin nesvrstanost nije koristio ni tokom Prve konferencije vanblokovskih država u Beogradu, ni na Drugoj konferenciji šefova država ili vlada neangažovanih zemalja u Kairu 1964, kao uostalom ni u drugim prilikama. Međutim, posle vojne intervencije u Čehoslovačkoj i opasnosti da se češki scenario ponovi na beogradskim ulicama, Tito je shvatio da bez striktno izbalansiranog prilaza prema blokovima Jugoslavija puno rizikuje. Primena načela ekvidistance je u takvoj situaciji bila jedino rešenje i Tito je bio prinuđen da svoj vokabular obogati ovim terminom.¹⁹

Isto tako, pada u oči, da u ovo vreme na svetskoj političkoj sceni nisu više prisutni najuticajniji afro-azij-ski lideri Nehru, Naser, Solomon Bandaranaike i Sukarno (prva trojica, nisu više bili među živima, a Sukarno, je posle državnog udara uklonjen s vlasti). Tu se sada postavlja pitanje: u kojoj meri je ovaj momenat bio od presudnog značaja za kasniji Titov predominatan uticaj u pokretu nesvrstanih, a koliko je, opet, on pozitivno ili negativno uticalo na samu koheziju pokreta.

Posle Konferencije u Lusaki nastupio je period koji je često nazivan »zlatno doba« nesvrstanih. Takav naziv se čini opravdanim, jer je to bilo vreme kada dolazi do naglog grananja institucionalnih mehanizama saradnje vanblokovskih zemalja i njihovog sve učestalijeg i sve ofanzivnijeg zajedničkog i organizovanog nastupa u međunarodnim odnosima.

U ovo vreme Jugoslavija pokušava da akcije nesvrstanih kanališe, pored ostalog, i u pravcu borbe za radikalnu transformaciju postojećeg sistema međunarodnih ekonomskih odnosa i rešavanje nagomilanih ekonomskih problema zemalja u razvoju. Ova strategija imala je punu podršku svih nesvrstanih zemalja tokom Samita u Alžiru, septembra 1973. Na inicijativu Jugoslavije, na tom samitu doneta je odluka da se od Generalnog sekretara UN zatraži da sazove Vanredno zasjedanje Generalne skupštine posvećeno isključivo ekonomskoj problematiki.²⁰

U skladu sa tom inicijativom nesvrstanih, u proleće 1974. godine, održano je Šesto specijalno zasjedanje Generalne skupštine UN. To je bilo prvo vanredno zasjedanje ovog tela posvećeno isključivo ekonomskim problemima (naime, svih pet prethodnih specijalnih zasjedanja bila su posvećena isključivo političkim pitanjima). Kooperativnost zapadnih sila u vezi zahteva nesvrstanih zemalja došla je do izražaja usvajanjem Deklaracije o uspostavljanju novog međunarodnog ekonomskog poretka i Programa akcije kojim su predviđene konkretne mere kojima bi se instrumentalizovao ovaj projekat.²¹

Sledeći korak u sklopu međunarodnih aktivnosti u pravcu regulisanja problema zemalja u razvoju bilo je usvajanje Povelje o pravima i dužnostima država, na XXIX redovnom zasjedanju Generalne skupštine UN, decembra 1974.²²

Iako je ideja o nužnosti uspostavljanja novog međunarodnog ekonomskog poretka načelno prihvaćena, postojale su suštinske razlike u interpretaciji puteva i metoda ostvarivanja ovog koncepta, odnosno razlike u pogledu sagledavanja stepena i dubine promene postojećeg sistema. Tu se ispoljavaju dva osnovna prilaza, koji će trajno dolaziti do izražaja tokom celokupnog budućeg dijaloga Sever – Jug. Prvi su zastupale nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju i on se svodio na nužnost usvajanja mera čiji bi cilj bilo *korenito, radikalno menjanje* postojećeg sistema međunarodnih ekonomskih odnosa i eliminisanje svih oblika diskriminacije i pritisaka u toj sferi, zasnovano na načelu ravnopravnosti i aktivnog učešća svih država nezavisno od njihove realne ekonomske i političke moći. Drugi prilaz, prvenstveno lansiran od zapadnih sila, insistirao je na tome, da je postojeći sistem međunarodnih ekonomskih odnosa u biti dobar i da ga treba *samo korigovati* u okviru postojećih institucija i to putem pregovora zainteresovanih država oko lokalizovanja ekonomskih problema, ali ne i održavanjem svetske ekonomske konferencije uz učešće predstavnika svih zemalja (Stanovnik, 1962, 64–73; Nikoliš 1985; Adamović, Lempi, Priket, 1990).

19 AJ, KPR, 1-4-a, Konferencije nesvrstanih.

20 AJ, KPR, 1-4-a/15, Informacija o IV konferenciji nesvrstanih zemalja; Izveštaj delegacije SFRJ o toku i rezultatima IV konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja.

21 UNGA, Declaration on the Establishment of a New International Economic Order, United Nations General Assembly document A/RES/S-6/3201 of 1 May 1974.

22 UNGA, Charter of Economic Rights and Duties of States, United Nations General Assembly document A/RES/29/3281 of 12 December 1974.

Jugoslavija kao jedna od najeksponiranijih država po pitanju uspostavljanja novog međunarodnog ekonomskog poretka, smatrala je da je ovaj koncept realan jer on izražava interese, ne samo zemalja u razvoju, nego i razvijenih zemalja. Polazilo se od jednostavne ekonomske računice. U sklopu aktuelnog međunarodnog ekonomskog poretka, apsorpciona moć tržišta Trećeg sveta i platežna moć zemalja u razvoju – stalno su se sužavale, stalno su opadale. S druge strane, proizvodnja razvijenih zemalja stalno je rasla, stalno se povećavala u duhu zakona proširene reprodukcije. Dakle, raskorak između ponude i tražnje na svetskom tržištu se stalno uvećava (ponuda stalno raste, tražnja stalno opada) što je, po računici jugoslovenskih ekonomista, moralo dovesti do katastrofalne ekonomske krize sa nesagledivim posledicama po svet. Krunski dokaz za ispravnost ovakvog rezonovanja, jugoslovenski zvaničnici su videli u energetskoj i monetarnoj krizi aktuelnog međunarodnog ekonomskog poretka u ovo vreme (1973. godine), koja je posle četiri uzastopna povećanja cena sirove nafte – ozbiljno potresala zapadni svet. Ta kriza je u mnogočemu podsećala na krizu iz 1929. godine, koja je dovela do kraha tadašnjeg međunarodnog ekonomskog poretka (Stanovnik, 1977; Bogetić, 1979, 159–176; Bogetić, 2014, 165–180).

Sinhronizovane i relativno ofanzivne akcije nesvrstanih zemalja usmerene na radikalnu ekonomsku i političku transformaciju postojećeg sistema međunarodnih odnosa postepeno gube na intenzitetu krajem 70-tih godina. To je bilo vreme kada se pokret nesvrstanosti ponovo suočavao sa novim krupnim političkim izazovima na međunarodnom, ali i internom planu. Naime, upravo tokom ovog razdoblja postepeno dolazi do sve izraženije i sve oštrije unutrašnje polarizacije pokreta oko ideje o „prirodnom savezništvu“ nesvrstanih sa socijalističkim lagerom, čiji je glavni zagovornik bio kubanski lider, Fidel Kastro. Na Samitu u Havani, septembra 1979, grupa nesvrstanih zemalja, predvođena Kubom, insistirala je na tome da je neprihvatljivo dalje izjednačavanje i istovremena osuda politike oba bloka, i NATO-a, i Varšavskog pakta, jer je, po mišljenju tih država, prvi blok permanentni generator svih međunarodnih kriza, a drugi – stožer mira i bezbednosti u svetu. Samim tim, pokret nesvrstanosti treba da teži da se što više približi prosovjetskom bloku i stupi u otvoreno savezništvo sa njim. Iz ovakve logike proizilazio je zaključak o postojanju podele unutar pokreta nesvrstanosti na „progresivne“ i „konzervativne“, odnosno, na „radikalne“ i „umerene“ zemlje. Zapadni mediji su u to vreme intenzivno izveštavali o svojevrsnom, kako su to oni nazivali „boks meču“ između „bradatog Kastroa“ i „oronulog Tita“, koji se završio ubedljivom pobedom ovog drugog. Pošto je Josip Broz već sledeće godine umro – to je bila ujedno

i njegova poslednja politička pobeda²³ (Petković, 1979, 9–29; Tadić, 1982).

Insistiranje prosovjetski orijentisanih članica pokreta na njegovom preusmeravanju i napuštanju njegovih izvornih načela, nije imalo većinsku podršku na samitu u Havani. Međutim, ono je zajedno sa brojnim drugim kontroverzama, koje su pratile političko delovanje pokreta tokom 80-tih godina, sve više paralisalo zajedničke akcije vanblokovskih država. Sukobi između članica pokreta, koji je pretendovao da se nametne kao „savest čovečanstva“, postajali su sve češći i sve oštriji. Na Samitima u Nju Delhiju (Indija) 1983. i Harareu (Zambija) 1986, lideri nekih nesvrstanih država su otvoreno izneli mišljenje da pokret nesvrstanosti treba raspustiti, jer on ovakav kakav je, samo nanosi štetu svojim članicama.²⁴ Izlaz iz evidentne krize pokreta i preduslov njegovog opstanka bilo je objektivnije sagledavanje krupnih promena u svetu koje su potisnule u drugi plan mnoge fenomene koji su uslovili nastanak nesvrstanosti. Nesvrstane zemlje su, sada, jednostavno, morale da podvuku crtu, naprave objektivan bilans i kritički se osvrnu na učinak i domašaj svog ukupnog, skoro trodecenijskog, zajedničkog delovanja. Na osnovu takvog kritičkog preispitivanja svoje uloge u međunarodnim odnosima, one su morale definitivno doneti odluku i razrešiti dilemu: *da li i ubuduće stremiti ka velikim globalnim rešenjima i uzvišenim, ali u praksi neostvarljivim idealima, ili se koncentrisati na efikasno razrešavanje pragmatičnih, egzistencijalno važnih pitanja, u prvom redu, onih koja su se ticala ekonomskog razvoja i poboljšanja životnog standarda obespravljenih i siromašnih nacija afro-azijskog i latino-američkog prostora.*

Ova dilema definitivno je razrešena na Konferenciji lidera vanblokovskih zemalja u Beogradu, septembra 1989. Na tom samitu usvojen je program modernizacije i osavremenjivanja pokreta i promovisan reformski kurs u tom sklopu. Po analogiji sa nastojanjima sovjetskog lidera, Gorbačova, da se prilagodi duhu vremena i uhvati korak s njime, ovakva orijentacija Beogradskog samita na Zapadu je popularno nazvana „Perestrojka pokreta nesvrstanosti“. Kao glavni prioritet u sklopu te Perestrojke sada se nametnula borba za korigovanje postojećeg međunarodnog ekonomskog poretka i za rešavanje nagomilanih ekonomskih problema zemalja u razvoju. Ti problemi su u Beogradskoj deklaraciji označeni kao „mnogo stariji i mnogo dublji od Hladnog rata i od blokovske konfrontacije“. U tom smislu, centralno mesto u konceptu modernizacije pokreta imala je borba za premošćavanje jaza između bogatog Severa i siromašnog Juga i za eliminisanje sve izraženije tendencije da „bogatiji postaju sve bogatiji, a siromašni sve siromašniji“ (Tadić, 1989).

23 AJ, KPR, I-4-a, Šesta konferencija šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja, Havana, 3.–9. septembar 1979.

24 AJ, KPR, I-4-a, Sedma konferencija šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja, Nju Delhi, 7.–12. mart 1983.; Osmu konferenciju šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja, Harare, 1.–6. septembar 1986.

Beogradski samit 1989, zahvaljujući inicijativama jugoslovenskih zvaničnika, značajno je doprineo revitalizaciji pokreta nesvrstanosti i kroz program modernizacije i osavremenjivanja, omogućio da taj pokret prebrodi opasnu krizu sa kojom se do tada suočavao. Međutim, spasonosnu formulu za revitalizaciju jugoslo-

venske federacije, isti ti zvaničnici nisu mogli pronaći. U tom smislu, momenat, kada Jugoslavija na međunarodnom planu doživljava svojevrstan spoljnopolički trijumf – praktično se poklapao sa momentom, kada se ona na unutrašnjem planu suočava sa totalnim debaklom i kolapsom.

YUGOSLAVIA AND NON-ALIGNMENT: A CONTRIBUTION TO OVERCOMING PREJUDICES AND STEREOTYPES

Dragan BOGETIĆ

Institute of Contemporary History, Trg Nikole Pašića 11, 11000 Belgrade, Serbia
e-mail: dbogetic@gmail.com

SUMMARY

In the mid 1950s Yugoslavia definitely opted for a non-aligned foreign policy orientation, and then became the main protagonist of the formation of the Non-Aligned Movement. However, this Yugoslav initiative was initially opposed by one of the most influential statesmen of Afro-Asian area – Indian Prime Minister Nehru. When he later changed his mind, Tito had increasing conflicts with the Indonesian leader Sukarno, the main protagonist of the formation of a regional movement of Afro-Asian countries (the movement in which Yugoslavia, as a European state, had nothing to look for). The concept of regionalism failed completely, after the two main proponents of the concept, Sukarno and the Algerian president Bumedijen, were taken down from power. After this, at the Lusaka summit in 1970 the Non-Aligned Movement was finally formed. However, there were now new disagreements among non-aligned countries about the future strategy of the newly formed movement toward the blocks. Some members of the movement, including the loudest Cuba, advocated the doctrine of “natural alliance” with pro-Soviet bloc countries. This dispute culminated at the Non-Aligned Summit in Havana in 1979 and in a sort of duel between the “bearded Castro” and “decrepit Tito”, which still ended with complete victory of the latter.

The process of forming a definite shape of the Non-Aligned Movement can be generally rounded as the period between the first Non-Aligned Summit in Belgrade in 1961 and the ninth summit in the same city in 1989. The moment when Yugoslavia experienced a sort of foreign policy triumph internationally practically coincided with the moment when it was internally faced with a total debacle and collapse.

Key words: Yugoslavia, United States, Soviet Union, Non-Alignment, Josip Broz Tito, Cold War

IZVORI I LITERATURA

- AJ, KPR** – Arhiv Jugoslavije, Beograd (AJ), fond Kabinet Predsednika Republike (KPR).
- DAMSPS, PA** – Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Beograd (DAMSPS), Politička arhiva (PA).
- DAMSPS, str. pov.** – Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Beograd (DAMSPS), Strogo poverljiva arhiva (str. pov.).
- UNGA** – United Nations General Assembly: Declaration on the Establishment of a New International Economic Order, A/RES/S-6/3201 of 1 May 1974; Charter of Economic Rights and Duties of States, A/RES/29/3281 of 12 December 1974.
- Adamović, Lj., Lempi, Dž., Priket, R. (1990):** Američko-jugoslovenski ekonomski odnosi posle drugog svetskog rata. Beograd, Radnička štampa.
- Bekić, D. (1988):** Jugoslavija u hladnom ratu: odnosi sa velikim silama 1949–1955. Zagreb, Globus.
- Blagojević, D. (ur.) (1974):** Skupovi nesvrstanih zemalja. Beograd, Međunarodna politika.
- Bogetić, D. (1979):** Nesvrstanost i novi međunarodni ekonomski poredak. Marksistička misao, 1, 159–176.
- Bogetić, D., Bogetić O. (1981):** Nastanak i razvoj politike i pokreta nesvrstanih. Beograd, Ekspres-pres.
- Bogetić, D. (1990):** Koreni jugoslovenskog opredeljenja za nesvrstanost. Beograd, Institut za savremenu istoriju.
- Bogetić, D. (2000):** Jugoslavija i Zapad 1952–1955: jugoslovensko približavanje NATO-u. Beograd, Službeni list.
- Bogetić, D. (2001):** Titovo putovanje u Indiju i Burmu 1954–1955. i oblikovanje jugoslovenske politike nesvrstanih. Istorija 20. veka, 2, 65–73.
- Bogetić, D. (2006):** Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961. Beograd, Institut za savremenu istoriju.
- Bogetić, D. (2008):** Drugi jugoslovensko-sovjetski sukob: sudar Titove i Hruščovljeve percepcije politike miroljubive koegzistencije. U: Selinić, S. (ur.) (2008): Spoljna politika Jugoslavije 1950–1961: zbornik radova. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 49–65.
- Bogetić, D. (2008):** Jugoslavija u Hladnom ratu. Istorija 20. veka, 2, 315–370.
- Bogetić, D., Dimić, Lj. (2013):** Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja, 1.–6. septembra 1961: prilog istoriji Trećeg sveta. Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika.
- Bogetić, D. (2014):** Jugoslovensko-američke nesuglasice oko koncepta novog međunarodnog ekonomskog poretka. Istorija 20. veka, 1, 165–180.
- Čavoški, J. (2009):** Jugoslavija i kinesko-indijski konflikt 1959–1962. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije.
- Dimić, Lj. (2004):** Titovo putovanje u Indiju i Burmu 1954–1955: prilog za istoriju Hladnog rata. Tokovi istorije, 3–4, 27–55.
- Maletić, D. (ur.) (1989):** Beogradska konferencija nesvrstanih 1989. godine. Beograd, Skupština SFRJ.
- Mates, L. (1976):** Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije. Beograd, Nolit.
- Nikoliš, D. (1985):** SAD: strategija dominacije. Beograd, Radnička štampa.
- Petković, R. (1979):** Šesta konferencija nesvrstanih u Havani. Međunarodni problemi, 4, 9–29.
- Petković, R. (1995):** Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije. Beograd, Službeni list.
- Petrović, V. (2010):** Titova lična diplomatija: studije i dokumentarni prilozi. Beograd, Institut za savremenu istoriju.
- Redžepagić, S. (ur.) (1968):** Radnički i nacionalno oslobodilački pokreti, Tom I: Afrika, Azija i Latinska Amerika. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta.
- Selinić, S. (ur.) (2008):** Spoljna politika Jugoslavije 1950–1961: zbornik radova. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije.
- Stanovnik, J. (1962):** Ekonomski blokovi – neangažovane zemlje i privredna integracija. Beograd, Sedma sila, 64–73.
- Stanovnik, J. (1977):** Kriza kapitalizma i novi međunarodni ekonomski poredak. Beograd, Centar za marksističko obrazovanje.
- Stojković, M. (1983):** Tito–Nehru–Naser: nastanak i razvoj politike i pokreta nesvrstanih. Beograd, Radna organizacija za grafičko-izdavačku delatnost Zaječar.
- Tadić, B. (1968):** Istorijski razvoj politike nesvrstavanja 1946–1966. Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Tadić, B. (ur.) (1981):** Dokumentarna hronika o Šestoju konferenciji šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja. Beograd, Tanjug.
- Tadić, B. (1982):** Osobnosti i dileme nesvrstanih u vreme VI samita u Havani. Beograd, Komunist.